

UROCZYSTOŚĆ WRĘCZENIA MEDALI SPRAWIEDLIWY WŚRÓD NARODÓW ŚWIATA

UPAMIĘTNIE NIE 70. ROCZNICY POWSTANIA
RADY POMOCY ŻYDOM „ŻEGOTA”

WARSZAWA, 4 GRUDNIA 2012

PROGRAM UROCZYSTOŚCI

Powitanie gości

Ewa Rudnik, Dyrektor Departamentu Sprawiedliwych Ambasady Izraela
Marek Zając, Sekretarz Międzynarodowej Rady Oświęcimskiej

Przemówienie

Prof. Władysław Bartoszewski, Sekretarz Stanu,
Pełnomocnik Premiera ds. Dialogu Międzynarodowego

Przemówienie

Ambasador Izraela Zvi Rav-Ner

Wręczenie medali i dyplomów honorowych „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata”

Helena Godlewska

Medal odbierze syn Sprawiedliwej, Leon Godlewski z Gdańska

Maria i Michał Golba

Przemówienie dzieci Ocalonych, Rami'ego Safri i Nechamy Lind z Izraela

Medal odbierze wnuk Bohaterów, Stefan Spała ze Słupska

Leokadia i Antoni Jastrząb

Medal odbierze córka Bohaterów, Liliana Wierzbńska z Marek

Stanisława Olewnik

*Medal w zastępstwie za syna Bohaterki, Jana Olewnika
odbierze burmistrz Grodziska Mazowieckiego, Grzegorz Benedykciniński*

Aniela Woroniecka z Czartoryskich i Róża Chmielewska

*Medal odbiorą bratankowie jednej z Bohatek: Adam Czartoryski z Danii, Gustaw Czartoryski
z Puszczykowa, Juliusz Czartoryski i Tytus Czartoryski z Morzęcina Małego
oraz Zygmunt Czartoryski z Opola*

Zakończenie uroczystości i wspólne zdjęcie

Poczęstunek

Oprawa muzyczna w wykonaniu Oli Bilińskiej

KTO RATUJE JEDNO ŻYCIE, TEN RATUJE CAŁY ŚWIAT...

Od 1963 r. specjalna komisja Instytutu Pamięci Narodowej Yad Vashem w Jerozolimie, pod przewodnictwem Sądu Najwyższego Izraela, przyznaje medale i dyplomy „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata” (חסיד אומות העולם, czyt. Chasid umot ha-Olam). Jest to odznaczenie mające oddać hołd Bohaterom, którzy bezinteresownie, z czysto humanitarnych pobudek narażali życie dla ratowania swoich żydowskich przyjaciół, sąsiadów, znajomych, a często zupełnie obcych ludzi, skazanych na Zagładę.

Osoby uznane za Sprawiedliwych otrzymują specjalnie wybity medal ze swoim nazwiskiem oraz dyplom honorowy. Ich imiona i nazwiska zostają również wyrzeźbione na kamiennych tablicach w Ogrodzie Sprawiedliwych w Jerozolimie. Od kilku lat Bohaterom nie sadi się już drzewek oliwnych z powodu braku miejsca.

Dyplomy i medale Sprawiedliwych są wręczane na ceremoniach w Izraelu lub w izraelskich placówkach dyplomatycznych na całym świecie. Ambasada Izraela w Polsce organizuje kilkanaście takich uroczystości rocznie, głównie w Warszawie. W 2011 r. podczas 12 ceremonii odznaczonych zostało 65 polskich Sprawiedliwych i wręczono 11 Honorowych Obywatelstw Izraela. W tym roku odbyło się 12 uroczystości, podczas których Ambasador Izraela odznaczył 51 Bohaterów i wręczył 4 honorowe obywatelstwa. Relacje z polskich uroczystości publikowane są na stronie internetowej ambasady (www.israel.pl), a zdjęcia w ogólnodostępnej wirtualnej galerii (<http://picasaweb.google.com/ambasada.izraela>).

Instytut Yad Vashem uhonorował dotychczas ponad 23 tysiące Bohaterów z całego świata, w tym ponad 6 tysięcy Polaków. Sprawiedliwymi wśród Narodów Świata zostali między innymi pisarka i inicjatorka powstania „Żegoty” Zofia Kossak-Szczuczka, działaczka społeczna Irena Sendlerowa, śpiewak Mieczysław Fogg, pisarz Igor Newerly, dyplomata Henryk Sławik i minister Władysław Bartoszewski.

*Jedna z tablic z nazwiskami bohaterów z Polski
w Ogrodzie Sprawiedliwych na terenie Instytutu Yad Vashem w Jerozolimie*

RADA POMOCY ŻYDOM „ŻEGOTA”

4 grudnia 1942 r. została powołana Rada Pomocy Żydom przy Delegaturze Rządu na Kraj, kryptonim „Żegota”. Jej zadaniem było udzielanie zorganizowanego i systematycznego wsparcia prześladowanym Żydom na terenie okupowanej Polski. Powstanie organizacji związanej z rządem, działającej wyłącznie po to, by pomagać Żydom, było zjawiskiem unikatowym w okupowanej Europie.

„Żegota” zajmowała się m.in. szukaniem mieszkań i kryjówek, przeprowadzeniem do nich ludzi, wyrabianiem fałszywych dokumentów, pomocą finansową i lekarską dla ukrywających się, opieką nad dziećmi, ochroną przed szantażystami. Miała swoje oddziały terenowe w Krakowie i Lwowie.

Funkcjonowała dzięki ofiarnej pracy wielu często anonimowych, zwykłych ludzi w różnym wieku, o różnym statusie społecznym i majątkowym. Współpracowali ze sobą ponad podziałami religijnymi i światopoglądowymi.

Prezesem „Żegoty” został mianowany Julian Grobelny pseudonim „Trojan”. Jego zastępcami zostali Leon Feiner „Mikołaj” oraz Tadeusz Rek „Różycy”. Pozostałe kierownicze funkcje pełnili: Ferdynand Arczyński „Marek” (skarbnik), Adolf Abraham Berman „Borowski” (sekretarz generalny). Łącznikiem pomiędzy „Żegotą” a Delegaturą Polskiego Rządu na Uchodźctwie był Witold (Jan) Bieńkowski, któremu pomagał Władysław Bartoszewski „Ludwik”.

W 1963 r. drzewko „Żegoty” w Alei Sprawiedliwych jerozolimskiego Instytutu Yad Vashem, która po latach przemieniła się w Ogród Sprawiedliwych, zasadzili Maria Kann i Władysław Bartoszewski.

Władysław Bartoszewski jest ostatnim żyjącym współzałożycielem „Żegoty”.

*Sadzenie drzewka „Żegoty” w Instytucie Yad Vashem, 28 października 1963 r.
Fotografia pochodzi z archiwum Władysława Bartoszewskiego*

HELENA GODLEWSKA

Malutka, wychudzona żydowska dziewczynka Masza Borenstein trafiła do mieszkającej w Warszawie rodziny Heleny i Leona Godlewskich latem 1942 r. Została wyniesiona z warszawskiego getta w plecaku przez córkę Godlewskich – Elżbietę Andersz. Odtąd dziewczynka, na którą wołano Misia, stała się pełnoprawnym członkiem rodziny. Dzięki pomocy zaprzyjaźnionego księdza Edwarda Tyszki zdobyto dla niej świadectwo chrztu na nazwisko Irena Maria Godlewska. W 1943 r. za działalność w AK aresztowano i zamordowano w KL Auschwitz-Birkenau męża Heleny Godlewskiej. Odtąd kobieta musiała radzić sobie sama z czwórką dzieci. Pomimo bardzo ciężkiej sytuacji materialnej nie zostawiła małej Misi i opiekowała się nią do końca okupacji. W 1956 r. Masza Borenstein/Miriam Adika wyemigrowała do Izraela, gdzie założyła rodzinę.

Helena Godlewska (1896-1967), lata 50.

Misia Borenstein, ok. 1947 r.

MARIA I MICHAŁ GOLBA

W czasie niemieckiej okupacji Maria i Michał Golba ukrywali w swoim gospodarstwie we wsi Zdzieci koło Połańca w woj. świętokrzyskim troje żydowskich uciekinierów: Hannę Kurz (Reiss-Lind) oraz Tonię Szulkind i jej syna Natana. Choć sami z trudem utrzymywali siebie i swoich dwóch synów, nie odmówili pomocy potrzebującym, zupełnie obcym ludziom. Ze wspomnień Toni Szulkind (Seiden): „U Marii i Michała byliśmy w ukryciu ponad rok. Przez cały ten czas byli dla nas wspaniali. Dbali o wszystkie nasze potrzeby, bez żadnej zapłaty. Nigdy nie okazali strachu ani zniecierpliwienia”. Rodzina Golbów dokładała wszelkich starań, żeby sąsiedzi nie odkryli ich sekretu. Wszyscy szczęśliwie doczekali końca okupacji w sierpniu 1944 r. Po wojnie uratowani wyemigrowali z Polski, ale nigdy nie zapomnieli o swoich wybawcach.

Toni Szulkind z synem Natanem

Hanna Reiss-Lind

LEOKADIA I ANTONI JASTRZĄB

Antoni Jastrząb znał się z Joelem Grinkrautem jeszcze przed wojną. Obaj byli krawcami i mieszkali w Zawierciu. Gdy w ich mieście powstało getto, do którego przesiedlono wszystkich żydowskich mieszkańców, Leokadia i Antoni Jastrzębiowie namówili żonę swojego znajomego, Priwę Grinkraut do przejścia na tzw. aryjską stronę. Ukrywali ją u siebie w domu przez 6 tygodni. W tym czasie zorganizowali dla niej fałszywe dokumenty na nazwisko Zofia Jabłońska, a ich dzieci uczyły ją katolickich modlitw. Następnie, dzięki znajomościom w urzędzie pracy, Antoni Jastrząb wystarał się o pracę dla Priwy u niemieckiego gospodarza w Sudetach. Cały czas pozostawał z nią w kontakcie i pomagał w doręczaniu korespondencji pomiędzy Priwą a Joelem, który przeżył wojnę dzięki pomocy niemieckiego oficera lotnictwa Willega Garbrechta*.

Leokadia Jastrząb (1911-1995)

Antoni Jastrząb (1908-1979)

* Willi Garbrecht w latach 1942-1944 uratował przed deportacją do obozu zagłady Auschwitz-Birkenau kilkudziesięciu mieszkańców zawierciańskiego getta, którym dał zatrudnienie w zakładach Luftwaffe. Ceremonia pośmiertnego nadania mu odznaczenia „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata” odbyła się w 2011 r. w Ambasadzie Izraela w Berlinie, w obecności syna Joela i Priwy Grinkrautów, prof. Abrahama Gonena z USA.

STANISŁAWA OLEWNIK

W czasie wojny Stanisława Olewnik mieszkała w Krzemieniu koło Makowa Mazowieckiego, była robotnicą rolną i samotnie wychowywała dwóch małych synów. Mimo wielkiego niebezpieczeństwa zgodziła się pomagać 5-osobowej rodzinie Mławskich, którzy uciekli z makowskiego getta. Na jesieni 1943 r. podczas niemieckiej obławy ukrywający się w lesie Mławscy zostali aresztowani. W wyniku okrutnych tortur jedna z żydowskich dziewczynek przyznała, że Stanisława Olewnik ukrywała ją w swoim domu, a potem odstąpiła swoje dokumenty, aby ułatwić przetrwanie na tzw. aryjskiej stronie. Ratującą i ratowanych osadzono w katowni gestapo na zamku w Pułtusk, a następnie przetransportowano do obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau. Z zachowanych dokumentów wiadomo, że Stanisława Olewnik, Ruchla Mławska i jej córki zginęły tam w 1944 r.

ANIELA MARIA ELŻBIETA WORONIECKA

Księżna Aniela Woroniecka z domu Czartoryska od początku wojny zaangażowała się w niesienie szeroko zakrojonej pomocy prześladowanym Żydom. Dzieliła się z nimi żywnością i odzieżą, dostarczała pomoc medyczną, a także – wbrew woli rodziny – czasowo udostępniała im schronienie w specjalnej skrytce w swoim domu na rogu ulic Nowogrodzkiej i Kruczej w Warszawie. Aby zapewnić im bezpieczeństwo, wyszukiwała kryjówki w różnych miejscach w mieście i poza Warszawą. Życie zawdzięcza jej wiele osób, w tym dr Edward Reicher i jego rodzina. W swoich wspomnieniach Ocalony pisał: „Aniela Woroniecka była aniołem w ludzkiej postaci. Kobieta bez najmniejszych wymagań. Żyła, poświęcając się dla innych. Sama niczego nie potrzebowała. Była najlepszym człowiekiem, jakiego spotkałem w życiu”^{**}.

Aniela Woroniecka (1898-1978) z bratem Adamem, ok. 1916 r.

^{**} Edward Reicher „W ostrym świetle dnia. Dziennik żydowskiego lekarza 1939-1945”, Londyn 1989

RÓŻA CHMIELEWSKA

Na podstawie pamiętników dr. med. Edwarda Reichera Instytut Yad Vashem postanowił uhonorować tytułem „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata” również Różę Chmielewską, która przez dwa miesiące udzielała mu schronienia w swoim małym mieszkaniu w Warszawie przy ul. Kruczej. Zdawała sobie sprawę z ryzyka. Mimo to zaproponowała pomoc samotnie tułającemu się po mieście tuż przed godziną policyjną zrozpaczonemu mężczyźnie o wyraźnie semickich rysach twarzy. O bohaterce wiadomo jedynie, że była prostytutką i gdy przyjmowała klientów, Reicher musiał przebywać w specjalnej kryjówce. Ponadto udzielała pomocy finansowej żonie Reichera, która dzięki „dobremu” wyglądowi mogła przebywać po tzw. aryjskiej stronie. Ze względu na podejrzenia ze strony sąsiadów, Reicher musiał zmienić miejsce ukrycia i czasowo znalazł je u księżnej Anieli Woronieckiej. Powojenne losy Róży Chmielewskiej pozostają nieznanne.

Edward Reicher w czasie okupacji; fot. Archiwum Yad Vashem

PROCEDURA PRYZNANIA TYTUŁU „SPRAWIEDLIWY WŚRÓD NARODÓW ŚWIATA”

Podstawą przyznania tytułu „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata” osobie niosącej pomoc Żydom w czasie II wojny światowej jest złożenie zeznania przez osobę uratowaną i przekazanie go Instytutowi Yad Vashem w Jerozolimie. Wyjątkowo zgłoszenia składać mogą również ratujący, krewni ratujących, a także świadkowie wydarzeń. Ich wnioski mają wówczas jedynie charakter pomocniczy.

Po uprzednim kontakcie telefonicznym lub e-mailowym, wnioski należy przysłać listownie do Ambasady Izraela w Warszawie lub bezpośrednio do Instytutu Yad Vashem w Jerozolimie.

Instytut Yad Vashem, Righteous Among the Nations Department
P.O. Box 3477, 91034 Jerusalem, Izrael
tel. 00972/ 2 644 3521, fax 00972/ 2 644 3443
e-mail: righteous.nations@yadvashem.org.il

Departament Sprawiedliwych wśród Narodów Świata
Ambasada Izraela w Polsce
ul. Krzywickiego 24, 02-078 Warszawa
tel. 22/ 59 70 547, fax 22/ 82 51 607
e-mail: education@warsaw.mfa.gov.il

Podanie powinno składać się z szeregu dokumentów:

- dokładnie opisanej historii związanej z ratowaniem osób pochodzenia żydowskiego,
- własnoręcznie podpisanych zeznań świadków opisywanych wydarzeń,
- spisu osób mogących być świadkami (z podaniem danych kontaktowych),
- wszelkiego rodzaju dokumentów związanych ze sprawą (np. korespondencja pomiędzy uratowanymi i ratującymi),
- dokładnych danych kontaktowych wnioskodawcy

Rozpatrując zgłoszenia, komisja historyków Yad Vashem bierze pod uwagę m.in. następujące kryteria:

- zakres i rodzaj udzielonej pomocy,
- korzyści materialne wynikające z udzielanej pomocy lub brak takich korzyści,
- skala niebezpieczeństwa i podejmowanego ryzyka, wynikającego z udzielania pomocy,
- motywację osób udzielających pomocy np. przyjaźń, altruizm, religia, przekonania (w miarę możliwości ustalenia),
- dostępność dowodów złożonych przez osoby uratowane,
- inne ważne fakty, informacje oraz dokumenty, które mogą udowodnić prawdziwość przedstawianych wydarzeń.

Więcej na stronie: www.israel.pl w zakładce Departamentu Sprawiedliwych.

**Ambasada Izraela
w Warszawie**

KANCELARIA PREZESA RADY MINISTRÓW

THE CHANCELLERY OF THE PRIME MINISTER

**MUZEUM
HISTORII
ŻYDÓW
POLSKICH**